

Oltu Rus Dispanserinin İşlev Dönüşümü Sonrası Mekânsal Adaptasyonunun Değerlendirilmesi

Evaluation of the Spatial Adaptation of the Oltu Rus Dispensary After Its Functional Transformation

ÖZET

Bu çalışma, Oltu ilçesinde yer alan ve 1897 yılında Ruslar tarafından dispanser olarak inşa edilen Karabekir İlkokulu binasını, yeniden işlevlendirme sürecinde geçirdiği mekânsal adaptasyonlar bağlamında incelemeyi amaçlamaktadır. Yapı, 1945 yılından itibaren eğitim yapısı olarak kullanılmaya başlanmış ve günümüzde de bu işlevini sürdürmektedir. Araştırma kapsamında, yapının tarihsel gelişimi, mimari özellikleri ve mekânsal kurgusu ele alınarak, işlev değişimine bağlı olarak ortaya çıkan mekânsal dönüşümler değerlendirilmiştir. Çalışmada, mekânsal adaptasyonun tarihî yapıların korunarak yaşatılmasındaki rolü vurgulanmakta; Karabekir İlkokulu'nun, kamusal kullanımı sürdüren tarihî yapılara ilişkin önemli bir örnek oluşturduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tarihî yapı, yeniden işlevlendirme, mekânsal adaptasyon, kültürel miras, Oltu Karabekir İlkokulu.

ABSTRACT

This study aims to examine the Karabekir Primary School building—originally constructed by the Russians in 1897 as a dispensary in the Oltu district—within the context of the spatial adaptations it underwent during the adaptive reuse process. The building has been utilized as an educational facility since 1945 and continues to serve this function today. Within the scope of this research, the historical development, architectural features, and spatial configuration of the structure are analyzed, and the spatial transformations resulting from the change in function are evaluated. The study emphasizes the role of spatial adaptation in preserving and sustaining historical structures, concluding that Karabekir Primary School serves as a significant example of historical buildings that maintain public use.

Keywords: Historical buildings, adaptive reuse, spatial adaptation, cultural heritage, Oltu Karabekir Primary School.

GİRİŞ

Tarihî yapıların korunması, günümüzde sadece fiziksel bütünlüklerinin ve özgün mimari özelliklerinin muhafazasıyla sınırlı bir anlayış olarak değerlendirilmiyor. Koruma kavramı, aynı zamanda bu yapıların ait oldukları toplumsal, kültürel ve mekânsal bağlamlarla ilişkilerinin devamını sağlamayı ve modern yaşamla uyum içinde yeniden yorumlanmasını da içeriyor. Özellikle kamusal işlev taşıyan tarihî yapılar, geçmişten günümüze uzanan kolektif hafızanın somut mekânsal yansımaları olarak kent belleğinin sürekliliğini sağlama noktasında kritik bir rol oynuyor. Bu tür yapıların kullanım dışı kalması ya da terk edilmesi ise yalnızca fiziksel yıpranmalara değil, aynı zamanda toplumsal bellek kaybına da neden oluyor.

Bu çerçevede yeniden işlevlendirme, tarihî yapıların korunmasına yönelik modern yaklaşımlardan biri olarak öne çıkıyor ve giderek daha fazla önem kazanıyor. Yeniden işlevlendirme, bu yapıların özgün kimliklerini ve tarihsel değerlerini koruyarak, aynı zamanda çağdaş toplumsal ihtiyaçlara hizmet edecek yeni kullanımlarla bütünleştirilmesini hedefliyor. Bu yöntem sayesinde tarihî yapılar yalnızca pasif anıtlar olarak görülmekten çıkılıp, aktif bir şekilde kullanılmaya devam ederek varlıklarını sürdürme şansı yakalıyor. Böylelikle, yapıların yalnız fiziksel anlamda değil, sosyal ve kültürel açıdan da sürekliliği sağlanmış oluyor.

Yeniden işlevlendirme sürecinde önemli bir bileşen, yapıların yeni kullanım amacına uyum sağlaması adına gerçekleştirilen mekânsal adaptasyonlardır. Mekânsal adaptasyon, temel olarak yapının özgün plan şeması, giriş-çıkış düzeni, dolaşım alanları ve iç mekân organizasyonu üzerinde yapılan düzenlemeleri kapsamaktadır. Bu müdahaleler, genellikle mevcut mekânsal yapı ile yeni işlevin gerektirdiği mekânsal ihtiyaçlar arasında bir denge oluşturulmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda, mekânsal adaptasyon süreci hem koruma ilkelerine hem de işlevsellik gerekliliklerine uygun biçimde, çok katmanlı bir perspektifle ele alınmalıdır.

Mekânsal adaptasyon uygulamalarında, yapının tarihî kimliğini zedelemekten ve geri dönüştürülebilirlik ile minimum müdahale ilkelerine sadık kalarak çözümler geliştirilmesi büyük bir öneme sahiptir. Plan şeması üzerinde yapılan düzenlemelerin, yapının orijinal mekân algısını bozmadan tasarlanması; eklenen yeni

Nuriye Nida Çelebi Şeker¹

How to Cite This Article

Çelebi Şeker, N. N. (2026). Oltu Rus Dispanserinin İşlev Dönüşümü Sonrası Mekânsal Adaptasyonunun Değerlendirilmesi. *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, (Issn:2630-631X) 12(1), 149-156. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18405866>

Arrival: 04 December 2025
Published: 28 January 2026

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Dr. Öğr. Üyesi., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü, İstanbul, Türkiye.

mekânsal unsurların ise mevcut doku ile bütünleşik bir uyum göstermesi gerekmektedir. Aksi takdirde, yeniden işlevlendirme süreci, yapının tarihî değerine zarar veren bir dönüşüm riskini beraberinde getirebilir. Bu nedenle, mekânsal adaptasyon yalnızca fiziksel bir düzenleme aracı olarak değil, aynı zamanda kültürel bir yeniden yorumlama süreci olarak ele alınmalıdır.

Bu çalışmanın amacı, Oltu Karabekir İlkokulu örneği üzerinden tarihî bir yapının yeniden işlevlendirilme sürecinde mekânsal adaptasyonun nasıl gerçekleştiğini incelemek ve bu sürecin yapının tarihsel sürekliliğine olan katkısını ortaya koymaktır. Oltu Karabekir İlkokulu, sahip olduğu mimari özellikler ve kamusal işlev geçmişiyle, kent belleğinde önemli bir yere sahip olan tarihî bir yapıdır. Yapının yeniden işlevlendirilmesi sürecinde gerçekleştirilen mekânsal düzenlemeler, hem yeni kullanım gereksinimlerini karşılamayı hem de yapının özgün karakterini korumayı hedeflemektedir.

Bu bağlamda çalışma, söz konusu yapıda gerçekleştirilen mekânsal adaptasyonları plan şeması, dolaşım sistemi ve iç mekân organizasyonu üzerinden değerlendirmekte; yapılan müdahalelerin koruma ilkeleriyle ne ölçüde örtüştüğünü tartışmaktadır. Elde edilen bulgular doğrultusunda, mekânsal adaptasyonun tarihî yapıların sürdürülebilirliğine olan katkısı ortaya konulmakta ve benzer yeniden işlevlendirme uygulamaları için yol gösterici değerlendirmeler sunulmaktadır. Böylece çalışma, tarihî yapıların korunması ve yaşatılması sürecinde mekânsal adaptasyonun önemine dikkat çekmeyi amaçlamaktadır.

YENİDEN İŞLEVLENDİRME KAVRAMI

İşlev, bir yapının mekânsal, biçimsel ve yapısal özelliklerinin belirli bir amaca uygun biçimde düzenlenmesini ifade eder. Yeniden işlevlendirme ise mevcut bir yapının sunduğu mekânsal olanakların, yeni bir işlevin ihtiyaçlarına göre ele alınması ve bu iki öğenin birbirleriyle uyum içinde entegre edilmesi sürecini kapsar.

İşlev, temel olarak yapı elemanlarının tümünün ya da belirli parçalarının belirli bir amaca uygunluğu ile ilişkilendirilmektedir. Bu bağlam, yapıların yalnızca plan özellikleri açısından değil, aynı zamanda biçimsel özellikleri bakımından da geçerlilik taşır. Örneğin, her yapı birimi, içerdiği alanı belirli bir işlevi karşılayacak şekilde düzenlemek üzere tasarlanır. Bir sınıfın işlevini yerine getirebilmesi için, belirli bir sayıda öğrenciyi barındırabilecek kapasitede olması gerekir; bu bağlamda uygun bir hava hacmi, yeterli aydınlatma düzeyi sağlanmalı ve çocukların boyutlarına uygun masa ile sandalyeler kullanılmalıdır. Ayrıca, sınıfın bahçeye veya yeşil alana doğru açılması veya kış aylarında güneş ışığını alabilecek nitelikte tasarlanması beklenir.

Bu kavram, bazen doğrudan yapıların biçimsel seçimleriyle ilişkilendirilerek de ele alınabilir. Örneğin, yoğun yağış alan bölgelerde çatı eğiminin artırılması veya duvarların hava koşullarına dayanıklı bir sıva tabakası ile kaplanması gibi hususlar, işlevselliğin önemli bir parçasıdır. Bunun yanı sıra, iklim koşullarına uygunluk kapsamında balkonlar, saçaklar, verandalar veya iç avlu gibi planlama elemanlarının yapılarda yaygın bir şekilde bulunması da işlevsellik açısından değerlidir. Bununla birlikte, her yapı tipi karakteristik olarak daha esnek bir yaklaşım gerektirir; teknolojik yenilikler ve sosyal gereksinimler gibi etkenler dikkate alınarak tasarım süreçlerinin şekillendirilmesi büyük önem taşır.

Yeni bir işlevin yapılandırılması sürecinde, mevcut yapının strüktürel özellikleri, belirli alanların oluşturulmasını kısıtlayabilmektedir. Bu bağlamda, açıklıkların (örneğin, pencere ve kapılar) düzenlenmesi, ek kat döşemelerinin inşa edilmesi, mevcut döşemelerin kaldırılması, yapıya ek bina eklenmesi veya yeni bağlantıların kurulması gibi çeşitli müdahaleler gerekli hale gelmektedir.

Mekânsal düzenlemelere yapılan müdahaleler kapsamında, yapının mekânsal organizasyonu, kazandırılmak istenen işleve doğrudan bağlıdır. Yapı; tek bir hacimden, tekrar eden hacimlerden veya daha karmaşık bir plan düzeninden oluşabilir. İşlevsel gereklilikler doğrultusunda, kat ekleme, duvar ilavesi ya da mekânlar arasında yeni bağlantılar oluşturma gibi uygulamalar mekânsal organizasyon müdahaleleri olarak değerlendirilmektedir. Örneğin, endüstriyel binalar, antepolar veya depolar v.b. tek hacimli yapılar bölünerek alternatif mekanlara dönüştürülebilir. Bu süreçte, yeni kullanım alanlarının yaratılması sırasında binanın cephesindeki pencere düzeninin ritmik ve uyumlu şekilde tasarlanması önem arz etmektedir. Bunun yanı sıra, tekrarlayan plan şemalarına sahip yapılarda, mevcut bölücü duvarların kaldırılmasıyla daha geniş ve esnek alanlar elde edilebilmektedir.

Eğer mevcut kat yüksekliği uygun ise, ara kat eklenmesi de mekânsal düzenlemeler kapsamında değerlendirilebilir. Ayrıca, yapı yönetmeliklerine uygun biçimde düşey sirkülasyon unsurlarının uygun noktalara eklenmesi söz konusu olabilir. Yeni işlev gereksinimlerini tam anlamıyla karşılayamayan yapıların yeniden işlevlendirilmesinde sıklıkla ek binaların inşa edilmesi ya da mevcut yapılar arasındaki boşlukların kapatılarak yeni mekanlar oluşturulması gibi yöntemler uygulanmaktadır.

Strüktürel sistemde yapılan müdahaleler kapsamında, yeniden işlevlendirme süreci sırasında çeşitli yapısal değişikliklerin gerçekleştirilmesi gereklidir. Bu süreçte güçlendirme çalışmaları, yönetmeliklere uygun olarak eklenen sirkülasyon alanları, yeni yapılar veya mekan planlaması için kullanılan bölücü duvarlar, ara katlar, gergi tavanlar ve kat plakları gibi unsurlar, strüktürel müdahalelere örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca, yapıların yeniden işlevlendirilmesi sırasında zaman içinde gelişen deprem ve yangın yönetmelikleri gibi düzenlemeler göz önünde bulundurularak iç bağlantılardaki kopmalar veya geniş açıklıkların neden olduğu alan kayıpları gibi problemler çözülmektedir. Özellikle yığma yapılarda çelik kafeslerle gerçekleştirilen güçlendirme çalışmaları sayesinde yeni işlevlere uyum sağlayan mekanlar oluşturulabilmektedir. Bu müdahaleler arasında çatı sistemlerine yönelik iyileştirmeler de yer alır. Daha önce ahşap ya da dökme çelik malzemelerle inşa edilen çatılar, hafif çelik ve hafif kaplama malzemeleriyle yenilenmekte ve bu sayede yapı üzerindeki yük azaltılmaktadır.

Kütleye ve cepheye yönelik müdahaleler ise yapının dış görünümüne odaklanır. Cephe malzemesi ve işçiliği, yapının inşa edildiği dönemin sanatsal, teknolojik ve ekonomik özelliklerini yansıtır. Eğer dış cephe deformasyonlara uğramış ya da yeni işlevin estetik açıdan cepheyle uyumlu olmadığı durumlar söz konusuysa cephe yenileme işlemleri yapılır. Isı yalıtımı yetersiz olan eski yapılar mantolama yöntemiyle yenilenmekte, geniş açıklıklı alanlarda mekan bölmesi veya asma kat uygulamaları sonucunda cephenin yüzeyindeki açıklıklar kapatılmaktadır. Ayrıca, yeni işlevle uyum sağlamak amacıyla cephelerde çıkıntı oluşturmak veya boşluk açmak gibi düzenlemeler de yapılabilir.

Tarihi açıdan değerli yapıların yeniden işlevlendirilmesi durumunda ise yapıların tescilli olmaları nedeniyle onarım ve restorasyon kurallarına hassasiyetle uyulmalıdır. Bu tür binalar, ait oldukları dönemin mimari anlayışlarını, işlevsel doluluk ve boşluk dengelerini ve dönemine özgü teknolojik yenilikleri yansıttığı için yalnızca koruma odaklı müdahaleler gerçekleştirilmelidir. Hatalı ya da dikkatsizlikle yapılan müdahaleler, bu yapıların taşıdığı kültürel miras değerini zedeleyebilir ve gelecek nesillere hatalı bir şekilde aktarılmasına sebebiyet verebilir (Ahunbay, 2009: 22). Bu nedenle, tarihi binalara yönelik müdahaleler yönetmelik çerçevesinde sınırlandırılmalı ve koruma amacını ön planda tutan bir yaklaşım benimsenmelidir. Ayrıca tescilli yapıların yeni işlevlere uygun hale getirilmesi için doğru işlev seçimi hayati bir önem taşımaktadır.

Mekânsal Adaptasyon İlkeleri

Tarihî yapıların yeniden işlevlendirilmesi, mimarlık ve koruma disiplinlerinin kesişiminde yer alan, çok katmanlı ve kapsamlı bir tasarım sürecini ifade eder. Bu süreç, mevcut yapının tarihî, kültürel ve fiziksel değerlerini muhafaza ederken, çağdaş toplumsal ihtiyaçlara uygun yeni bir işlev kazandırmayı hedeflemektedir. Ancak bu süreç yalnızca fiziksel bir dönüşümü kapsamamakta; aynı zamanda yapının belleğini, kimliğini ve sembolik anlamlarını da içeren daha geniş bir yaklaşımla ele alınmaktadır. Böylece tarihî yapılar, geçmişle günümüz arasında süreklilik kuran ve toplum için anlam taşıyan canlı mekânsal belgeler olarak konumlandırılmaktadır.

Bu adaptasyon sürecinin en temel ilkelerinden biri, yapıların tarihî değerlerinin korunmasıdır. Tarihî kimliğin önemli unsurları arasında yapının plan şeması, yapı sistematiği, malzeme dokusu, süsleme öğeleri ve mekânsal oranları bulunmaktadır. Bu unsurlar, yapının özgün karakterini yansıtan ve korumanın özünü oluşturan unsurlar olarak değerlendirilmektedir. Nitekim Venedik Tüzüğü'nde (1964) de yapıların özgünlüğü ve tarihsel niteliği, en kıymetli belge değeri olarak vurgulanmış ve bu öğelerin zarar görmemesi gerektiği açıkça belirtilmiştir (ICOMOS). Dolayısıyla yeniden işlev kazandırma sürecinde, yeni kullanımın yapı ile entegre edilmesi, tarihî sürekliliği güçlendirecek biçimde gerçekleştirilmeli ve mekânın okunabilirliğini artıracak bir yaklaşımla uygulanmalıdır.

Yapının yeni işlevine uyum sağlama derecesi de yeniden işlevlendirme projelerinde önemli bir başarı kriteridir. Yeni kullanımın, yapının taşıyıcı sistemini, mekânsal kapasitesini ve hacim özelliklerini zorlamaması oldukça kritik bir husustur (Yavuz Pakih, 2025: 2461). Bu bağlamda minimum müdahale ilkesi benimsenmeli ve yalnızca gerekli müdahaleler yapılmalıdır. Ayrıca yapıya eklenen yeni unsurların sökülebilir, geri dönüştürülebilir ve tarihî yapıdan kolayca ayırt edilebilir olması gereklidir. Bu yaklaşım, hem koruma ilkelerine hem de sürdürülebilirlik ilkelerine doğrudan katkı sağlar. Eski ile yeni arasında kurulacak ilişkinin şeffaf ve dürüst olması ise ayırt edilebilirlik ve okunabilirlik ilkeleriyle bağdaşmaktadır.

Adaptasyon projelerinde kullanıcı odaklı tasarım ve erişilebilirlik, çağdaş koruma anlayışının vazgeçilmez bileşenlerindendir. Evrensel tasarım ilkeleri doğrultusunda geliştirilen çözümler, farklı yaş gruplarına ve fiziksel engellere sahip bireyler için erişilebilirliği sağlamayı amaçlamalıdır. Özellikle çocuk kütüphanesi gibi kamusal ve eğitsel işlevlere sahip projelerde güvenlik, ergonomi, ölçü ölçekleri, akustik ve renk düzenlemeleri gibi mekânsal bileşenler, kullanıcı deneyimini doğrudan etkileyen önemli unsurlardır. Söz konusu yaklaşım,

tarihî yapıların toplumsal bağlamda daha aktif bir role sahip olmasını ve geniş kitlelerle etkileşim kurmasını desteklemektedir.

Bunun ötesinde tarihî yapıların yeniden işlevlendirilmesi; çevresel, mekânsal ve kültürel sürdürülebilirlik açısından değerli bir potansiyele sahiptir. Mevcut yapı stoğunun etkin değerlendirilmesi, enerji ve kaynak tüketimini azaltarak çevresel sürdürülebilirliği desteklerken; pasif iklimlendirme sistemleri ile doğal aydınlatma ve havalandırma gibi tarihî unsurların muhafaza edilmesi, yapıların uzun ömürlülüğünü artırmaktadır (Bullen & Love, 2010: 209). Mekânsal esneklik ise bir yapının gelecekteki olası işlev değişikliklerine uyum sağlamasına olanak tanır. Ek olarak, yapının fiziksel çevresi ile sosyo-kültürel bağlamdaki yeri dikkate alınarak toplumsal hafızaya yaptığı katkılar göz önünde bulundurulduğunda, yeniden işlevlendirme yalnızca mimari bir müdahale olmanın ötesine geçmekte ve kültürel sürdürülebilirliği destekleyen bütüncül bir yaklaşım haline gelmektedir.

Kısaca tarihi yapılarda mekânsal adaptasyon;

- Tarihi değerin korunması
- Yeni işlev ile uyumluluk
- Minimum müdahale ilkeleri
- Ayırt edilebilirlik ve okunabilirlik
- Erişilebilirlik ve kullanıcı odaklılık
- Çevresel ve mekansal sürdürülebilirlik
- Mekansal esneklik
- Bağlamla uyum
- Kültürel sürdürülebilirlik ilkeleri ile ele alınmalıdır.

ALAN ÇALIŞMASI

Erzurum ilinin kuzeydoğusunda yer alan Oltu, doğal ve beşerî faktörlerin etkisiyle coğrafi olarak Karadeniz Bölgesi sınırları içerisinde sınıflandırılmaktadır. Oltu Çayı'nın oluşturduğu vadiye kurulan bu ilçe; Şenkaya, Olur, Uzundere, Tortum ve Narman ilçeleri ile Artvin'in Yusufeli ilçesiyle komşudur.

Oltu'nun yerleşim tarihine dair kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte, MÖ 7. yüzyılda Urartu Krallığı tarafından inşa edilmiş olan Oltu Kalesi, bölgedeki erken dönem yerleşimlerine ilişkin önemli veriler sunmaktadır. Antik Çağ boyunca Oltu, sırasıyla Kimmerler, İskitler, Büyük İskender ve Arsaklı-Part Devleti'nin egemenliği altına girmiş; bu durum, MS 226 yılına kadar devam etmiştir. Bölgenin bu süreç zarfında farklı kavimler arasında yoğun bir hâkimiyet mücadelesine sahne olduğu anlaşılmaktadır. Daha sonraki dönemde, 6. ve 7. yüzyıllarda Bizans İmparatorluğu'nun kontrolü altına girmiştir (Konukçu, 1998: 33).

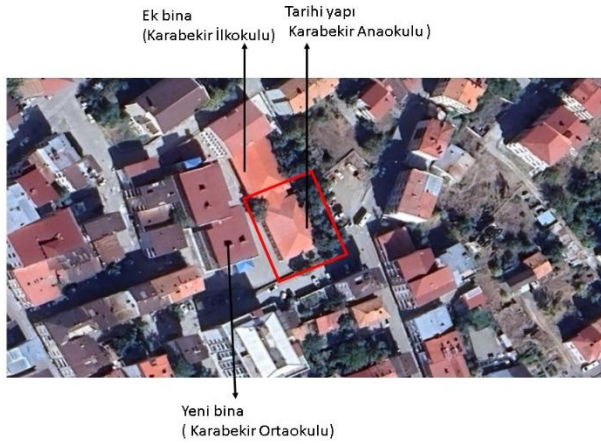
7. yüzyılın ortalarından itibaren İslam hâkimiyet hareketleriyle karşılaşan Oltu, 646 yılında Arapların denetimine girmiş ve yaklaşık üç asır boyunca Abbâsîler, Bizanslılar, Ermeniler ve Araplar arasında siyasi çekişmelere tanık olmuştur. 1048'de gerçekleşen Pasinler Savaşı sonrasında bölge Selçukluların egemenliğine girmiştir. Bu süreçte Oltu'nun yönetimi sırasıyla Gürcüler, Bizanslılar, Moğollar, İlhanlılar, Timurlular, Karakoyunlular ve Akkoyunlular gibi çeşitli güçlerin kontrolüne geçmiştir. Bu çok yönlü değişim süreci, Oltu'nun tarihsel boyunca stratejik ve jeopolitik bir öneme sahip olduğunu açıkça ortaya koymaktadır (Sevim & Yücel, 1990: 127). Osmanlı idaresinde ise bölge, 1554 yılında Çıldır Sancağı'na bağlanmıştır. Ancak 1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında Rusya'nın hâkimiyetine geçmiştir. Rus kontrolü Bolşevik Devrimi'ne kadar devam etmiş; bu dönem boyunca bölge, Ermeni saldırıları ile karşı karşıya kalmıştır (Aydoğan, 2013: 47). Ancak yerel halkın gösterdiği direniş sonucunda 25 Mart 1918 tarihinde Oltu işgalden kurtarılmıştır. Bu kurtuluşun ardından kısa süreli bir Oltu Şura Hükümeti kurulmuş, nihayetinde bölge 17 Mayıs 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bağlanarak Türkiye Cumhuriyeti'nin egemenliğine dahil olmuştur (Durmaz, 2020: 154)

Stratejik konumu ve coğrafi özellikleri sayesinde tarih boyunca pek çok hakimiyet mücadelesine sahne olan Oltu, aynı zamanda farklı medeniyetlerin mimari değerlerini barındıran bir bölge olmuştur. Urartular döneminde inşa edilen Oltu Kalesi, Osmanlı döneminde bölgede barışı sağlamaya çalışan Sancak Beyi Aslan Paşa tarafından yaptırılan Aslan Paşa Külliyesi, Selçuklulardan günümüze ulaşan Selçuklu Hamamı, Surp Kevork Ermeni Kilisesi ile Rus hakimiyeti altındaki dönemlerden kalan Rus Dispanseri ve Aleksandır Nevskiy Alay Kilisesi, bu tarihi mirasa ait günümüzde ayakta kalmayı başarabilen eserler arasında yer

almaktadır. Bölgedeki tarihî yapılar genellikle moloz ve kesme taşın birlikte kullanıldığı yığma sistemle inşa edilmiştir (Yavuz Pakih ve Yılmaz,2025: 152).

Karabekir İlkokulu binası, kullanılan malzeme ve yapım tekniği bakımından Oltu ve çevresindeki geleneksel mimari anlayışla benzerlik göstermekte; bu yönüyle bölgesel mimari mirasın bir parçası olarak değerlendirilmektedir.

Yapı, 1897 yılında Ruslar tarafından dispanser olarak inşa edilmiş ve 1945 yılına kadar sağlık yapısı olarak kullanılmıştır. Bu dönemde kamusal bir sağlık hizmeti sunan yapı, Cumhuriyet döneminde eğitim yapısına dönüştürülerek Karabekir İlkokulu adıyla hizmet vermeye başlamıştır. Yapı, adını Kurtuluş Savaşı'nda Doğu Cephesi Komutanı olarak görev yapan Kazım Karabekir Paşa'dan almıştır. Günümüzde de eğitim yapısı olarak kullanılmaya devam eden yapı, 16.03.2001 tarihli ve 6268 sayılı karar ile tescillenerek koruma altına alınmıştır. Bu süreçte yapı, farklı dönemlerde onarımlar görmüş ve 1962 ile 1995 yıllarında ek yapılarla genişletilmiştir (Durmaz, 2020: 157).

Şekil 1: Yapının konumu (Google earth aracılığı ile yazar tarafından oluşturulmuştur)

Yapı, yaklaşık olarak 24 x 18 metre ölçülerinde olup, tek katlı ve dikdörtgen planlı bir mimariye sahiptir. İlk inşa edildiği dönemde girişin güneybatı cephesi üzerinden sağlandığı ifade edilmektedir. Ancak zamanla gerçekleştirilen düzenlemeler sonucunda bu girişin kaldırıldığı ve yeni bir düzenleme yapılarak giriş noktası olarak kuzeydoğu cephesinin tercih edildiği anlaşılmaktadır. Yapı, kuzeydoğu cephesinde konumlanan ve iki basamakla ulaşılan bir kapı aracılığıyla kullanılmaktadır. Bu kapının yapıya erişimi sağlayan ana geçiş noktası olarak işlev gördüğü gözlemlenmektedir.

Şekil 2: Yapının Kuzeydoğu Cephesi

Yapının giriş kapısı, güneybatı yönündeki bir koridor ile geniş bir hole açılmaktadır. Holün sol tarafında konferans salonu olarak kullanılan büyük bir alan, sağ tarafında ise bir koridorla ayrılmış şekilde ikisi sınıf, biri depo olarak kullanılan üç oda bulunmaktadır. Sağdaki koridorun sonunda yer alan bir kapı, ek yapıya geçişi sağlamaktadır.

Kuzeydoğu cephesinde, giriş kapısının iki yanında toplam sekiz adet pencere mevcuttur; pencereler dörderli gruplar halinde sıralanmıştır. Güneydoğu cephesinde beş, güneybatı cephesinde sekiz dikdörtgen formunda pencere yer alırken, güneybatı cephesindeki eski giriş kapısının daha sonradan pencereye dönüştürüldüğü anlaşılmaktadır. Kuzeybatı cephesi büyük oranda ek yapıya bitişik olduğundan, bu yüzde yalnızca bir adet pencere bulunmaktadır.

a

b

Şekil 3: Yapının Güneybatı ve Güneydoğu Cephesi

Yapı, moloz taş kullanılarak yığma sistemle inşa edilmiştir. Köşeleri, saçak altları ile kapı ve pencere kenarları düzgün kesme taşlarla kaplanmıştır. Çatı örtüsü sac kaplama kırma çatıyla sağlanmıştır. Koridorun üzeri tekne tonozla örtülmüş olsa da daha sonraki müdahalelerde bu tonoz yüzeyi alçı kartonpiyer ile süslenmiş bir görünüme kavuşturulmuştur.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

- ✓ Tarihî değerlerin korunması açısından Karabekir İlkokulu yapısının mekânsal adaptasyon süreci incelendiğinde, tarihi kimliğinin büyük ölçüde korunduğu anlaşılmaktadır. Yapının özgün plan tipolojisi, moloz taş yığma taşıyıcı sistemi ve cephelerdeki kesme taş detayları günümüze kadar özenle muhafaza edilmiştir. Özellikle ana yapının plan şemasının korunmuş olması, yapının tarihsel sürekliliğini destekleyen önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Venedik Tüzüğü'nde belirtilen tarihî özgünlük ve belgesel değer ilkeleri doğrultusunda, Karabekir İlkokulu'nun temel mimari karakterinin yeni işlevine rağmen okunabilirliğini koruyor olması, yapılan mekânsal adaptasyonun olumlu bir yönü olarak değerlendirilebilir.
- ✓ Yeni İşlev ile Uyumluluk; Yapının sağlık yapısından eğitim yapısına dönüştürülmesi, işlevsel anlamda uyumlu bir adaptasyon örneği sunmaktadır. Her iki işlevin de kamusal kullanıma yönelik olması, mekânsal oranların ve hacim düzeninin büyük değişikliklere gerek kalmadan kullanılabilmesine olanak tanımıştır. Sınıf, konferans salonu ve depo gibi alanların mevcut plan şeması içinde başarılı bir şekilde çözülmüş olması, taşıyıcı sistemde köklü müdahalelere ihtiyaç olmadığını göstermektedir. Bu durum, yeni işlevin yapının mekânsal kapasitesiyle büyük ölçüde örtüştüğünü net bir biçimde ortaya koymaktadır.
- ✓ Minimum Müdahale İlkesi; Karabekir İlkokulu'ndaki adaptasyon sürecinde, yapının özgün mekânsal düzenine oldukça sınırlı müdahaleler yapıldığı görülmektedir. Giriş alanının yer değişimi ve iç mekânların yenilenen işlevlere uygun şekilde dönüştürülmesi bu ilkenin sınırları içinde değerlendirilebilecek uygulamalardır. Ancak, 1962 ve 1995 yıllarında inşa edilen ek yapılar, minimum müdahale ilkesi açısından daha dikkatli ve eleştirel bir inceleme gerektirmektedir. Ek binaların ana yapıya bitişik konumlandırılması, bazı cephelerde özgün dokunun algılanmasını zayıflatmıştır. Bununla birlikte, ana taşıyıcı sistemin korunmuş olması, yapılan müdahalelerin yapının strüktürel bütünlüğünü bozmadığını açıkça ortaya koymaktadır.
- ✓ Ayırt edilebilirlik ve okunabilirlik açısından, bir yapıya sonradan eklenen bölümlerin ana yapıdan farklı bir dönemden geldiği algılanabilmektedir. Bu durum, tarihi yapıyla ekler arasındaki zamansal ayrımın kısmen anlaşılabilmesine olanak sağlamaktadır. Ancak, ek yapıların mimari dili ve kütleli etkisi, zaman zaman ana yapının cephe düzenini gölgelemektedir. Burra Charter'da vurgulanan ayırt edilebilirlik ilkesi çerçevesinde değerlendirildiğinde, yeni müdahalelerin, tarihi yapıyı taklit etmekten ziyade onunla daha dengeli bir ilişki kuracak şekilde tasarlanmasının mekânsal okunabilirliği artırabileceği ifade edilebilir.
- ✓ Erişilebilirlik ve kullanıcı odaklılık açısından değerlendirildiğinde, yapının eğitim işlevini sürdürüyor olması, kullanıcı odaklı bir uyum yaklaşımının benimsendiğini ortaya koymaktadır. Ancak girişteki basamaklı yapı ve engelli bireylerin erişimine yönelik düzenlemelerin yetersizliği, evrensel tasarım ilkeleri doğrultusunda daha fazla geliştirilmesi gereken noktalar olduğunu göstermektedir. Ayrıca, özellikle çocuk kullanıcılar için güvenlik, ergonomi ve mekânsal ölçek gibi önemli unsurların dikkate alınması, yapının güncel eğitim anlayışlarına daha uyumlu hale gelmesine önemli bir katkı sağlayabilir.
- ✓ Çevresel ve Mekânsal Sürdürülebilirlik kapsamında, Karabekir İlkokulu'nun yeniden işlevlendirilerek kullanılmaya devam etmesi, çevresel sürdürülebilirlik açısından önemli bir kazanım olarak görülmektedir. Mevcut yapı stokunun değerlendirilmesi, yeni bir bina inşa edilmesine kıyasla enerji ve malzeme tüketimini minimize etmiştir. Kalın taş duvarları ve düzenli pencere açıklıkları sayesinde yapı, doğal

aydınlatma ve ısı kontrolü açısından pasif iklimlendirme özelliklerini korumaktadır. Bu yönüyle yapı, çevre dostu sürdürülebilirliğe hizmet eden başarılı bir adaptasyon örneği olarak nitelendirilebilir.

- ✓ Mekânsal esneklik, yapının temel plan şemasını koruyan mekânsal kurgusu sayesinde belirli bir potansiyele sahiptir. İç mekânların sınıf ya da konferans salonu gibi farklı eğitim amaçlarına uygun şekilde kullanılabilmesi, bu esnekliği açıkça göstermektedir. Ancak, ek yapıların sabit ve kalıcı çözümler sunması, gelecekte meydana gelebilecek işlev değişiklikleri açısından bu esneklik potansiyelini kısmen sınırlandırmaktadır.
- ✓ Bağlamla Uyum ilkesi açısından değerlendirildiğinde Karabekir İlkokulu, Oltu'nun tarihî dokusu ve taş mimarlık geleneğiyle uyumlu bir mimari karakter taşımaktadır. Yapının malzeme seçimi, ölçeği ve kamusal işlevi, çevresiyle güçlü bir bütünlük oluşturmaya olanak tanımaktadır. Eğitim yapısı olarak kullanılması, yapının çevresiyle kurduğu sosyal ilişkileri desteklemiş ve böylece hem fiziksel hem de toplumsal bağlamda sürekliliğini korumaya devam etmiştir.
- ✓ Kültürel sürdürülebilirlik, bir yapının eğitim işlevini devam ettirmesiyle önemli bir değer kazanmaktadır. Karabekir İlkokulu, geçmişte sağlık hizmeti veren bir kamusal bina iken bugün eğitim yoluyla topluma katkı sağlamaya devam etmektedir. Bu durum, yapının toplumsal bellekteki yerini güçlendiren ve farklı kuşaklar arasında kültürel bir sürekliliğin oluşmasını sağlayan bir unsurdur. Yapının tarihî kimliği ile güncel işlevi arasında kurulan bu bağ, mekânsal adaptasyonun yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda kültürel bir süreç olduğunu net bir şekilde gözler önüne sermektedir.

Oltu Karabekir İlkokulu yapısı, mekânsal adaptasyon ilkeleri çerçevesinde olumlu yönler, sorunlu/geliştirilmeye açık yönler ve geleceğe yönelik geliştirme önerileri bağlamında değerlendirilmiş ve Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1: Mekânsal adaptasyon ilkeleri bağlamında Oltu Karabekir İlkokulu Değerlendirmesi

Mekânsal Adaptasyon İlkesi	Olumlu Yönler	Sorunlu / Sınırlı Yönler	Geliştirilmesi Gereken Hususlar
Tarihî Değerin Korunması	Özgün plan şeması, moloz taş yığma sistem ve kesme taş detaylar büyük ölçüde korunmuştur. Yapının tarihî kimliği okunabilir durumdadır.	İç mekânda yapılan bazı çağdaş kaplama ve süsleme uygulamaları özgünlüğü kısmen gölgelemektedir.	Özgün malzeme ve detaylara dayalı restorasyon yaklaşımlarının güçlendirilmesi.
Yeni İşlev ile Uyumluluk	Sağlık yapısından eğitim yapısına dönüşüm, kamusal işlev sürekliliği açısından başarılıdır. Mevcut mekânsal oranlar yeni işleve uyum sağlamaktadır.	Eğitim işlevinin artan mekânsal gereksinimleri, ek yapı ihtiyacını doğurmuştur.	Yeni işlev gereksinimlerinin ana yapıyı zorlamadan çözülebileceği alternatif senaryoların geliştirilmesi.
Minimum Müdahale İlkesi	Ana yapı kütlelerinde radikal dönüşümlerden kaçınılmıştır. Müdahaleler sınırlı ölçekte tutulmuştur.	Ek yapıların ana kütleyle bitişik ve kalıcı olması, minimum müdahale ilkesini zayıflatmaktadır.	Gelecekte yapılacak müdahalelerde sökülebilir ve geri dönüşümlü çözümlerin tercih edilmesi.
Ayırt Edilebilirlik ve Okunabilirlik	Ek yapılar dönemsel olarak ana yapıdan ayırt edilebilmektedir.	Bazı cephelerde ek yapıların kütsel etkisi özgün mimari algıyı azaltmaktadır.	Yeni müdahalelerde çağdaş ve daha hafif mimari dilin benimsenmesi.
Erişilebilirlik ve Kullanıcı Odaklılık	Eğitim yapısı olarak kullanıcı odaklı bir işleve sahiptir. Mekânsal organizasyon anlaşılabilir.	Basamaklı giriş ve engelli erişimine yönelik düzenlemelerin yetersizliği dikkat çekmektedir.	Evrensel tasarım ilkeleri doğrultusunda rampalar ve erişilebilir dolaşım çözümlerinin eklenmesi.
Çevresel ve Mekânsal Sürdürülebilirlik	Yeniden kullanım sayesinde yapı stokunun korunması ve kaynak tasarrufu sağlanmıştır. Kalın taş duvarlar pasif iklimlendirme avantajı sunmaktadır.	Enerji verimliliğine yönelik çağdaş sistemler sınırlı düzeydedir.	Enerji etkin aydınlatma ve iklimlendirme sistemlerinin yapıya zarar vermeden entegrasyonu.
Mekânsal Esneklik	İç mekânlar farklı eğitim işlevlerine uyarlanabilmektedir.	Ek yapıların kalıcı karakteri, uzun vadeli esnekliği sınırlandırmaktadır.	Modüler ve dönüştürülebilir iç mekân çözümlerinin geliştirilmesi.
Bağlamla Uyum	Yapı, malzeme kullanımı ve ölçeği ile Oltu'nun tarihî dokusu ve kentsel kimliğiyle uyumludur.	Ek yapıların çevresel bağlamla ilişkisi ana yapı kadar güçlü değildir.	Ek yapıların çevresel ve mimari bağlamla daha uyumlu hâle getirilmesi.
Kültürel Sürdürülebilirlik	Yapının eğitim işleviyle kullanılmaya devam etmesi toplumsal belleği ve sürekliliği desteklemektedir.	Kültürel değerlerin mekânsal anlatımı sınırlı düzeydedir.	Yapının tarihini ve belleğini görünür kılacak sergileme ve bilgilendirme unsurlarının eklenmesi.

Oltu Karabekir İlkokulu'nun mekânsal adaptasyon süreci, tarihî bir yapının kamusal işlevini koruyarak günümüz kullanım ihtiyaçlarına uyarlanmasında öne çıkan bir örnek niteliğindedir. Yapının orijinal plan düzeni, moloz taş yığma taşıyıcı sistemi ve kesme taş mimari detaylarının büyük oranda korunması, hem tarihî kimliğin hem de mekânsal bütünlüğün bugün de okunabilir olmasını sağlamaktadır. Sağlık yapısından eğitim

yapısına dönüştürülmesi, kamusal işlevin sürdürülebilirliği bağlamında olumlu bir adaptasyon örneği olarak değerlendirilebilir. Bu dönüşüm, yeni işlevin mevcut mekâna ve strüktürel sisteme zarar vermeden entegre edilebildiğini göstermekte ve yapının işlevsel düzeyde tarihî sürekliliğini koruduğunu ifade etmektedir.

Ancak, adaptasyon sürecinde gerçekleştirilen ek yapı uygulamaları, minimum müdahale ve ayırt edilebilirlik ilkeleri kapsamında kimi tartışmaları beraberinde getirmektedir. Ana yapıya bitişik ve kalıcı nitelikteki ek yapılar, bazı cephelerde özgün mimari algıyı zayıflatmakta ve tarihî okunabilirliği kısmen sınırlamaktadır. Bunun yanı sıra erişilebilirlik ve evrensel tasarım ilkeleri bağlamında mevcut düzenlemelerin yetersiz olduğu gözlemlenmekte, özellikle engelli kullanıcılar için mekânsal erişimin daha iyi bir seviyeye getirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Tüm bu değerlendirmeler ışığında, yapı kültürel sürdürülebilirlik açısından güçlü bir potansiyele sahip olsa da, gelecekte yapılacak müdahalelerde sökülebilir, geri dönüşümlü ve çevreye duyarlı tasarım yaklaşımlarının benimsenmesi, tarihî değerlerin korunmasında ve mekânsal adaptasyonun niteliğinde önemli bir katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Ahunbay, Z. (2009). Tarihi Çevrede Koruma ve Restorasyon, YEM Yayınları, İstanbul.
- Aydoğan, E. (2013). Oltu Şura Hükümeti ve Yasin Haşimoğlu'nun Hatıraları, Salkımsöğüt Yayınevi, Erzurum.
- Bullen, P. A., & Love, P. E. D. (2010). "The Rhetoric of Adaptive Reuse or Reality of Demolition: Views from the Field", *Cities*, 27(4):215–224. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2009.12.005>
- Durmaz, Y. E. (2020). "Erzurum İli Oltu İlçesi Kentsel Gelişimi Üzerine Bir İnceleme (M.Ö. 4. yüzyıl–1923)" (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Edirne.
- ICOMOS, International Council on Monuments and Sites, <https://www.icomos.org.tr/>.
- Konukçu, E. (1998). "Tarihi Akışta Oltu", Geçmişten Geleceğe Oltu Sempozyumu, 3 Temmuz 1998, Atatürk Üniversitesi Oltu Meslek Yüksekokulu, 626-630, Erzurum.
- Sevim, A., & Yücel, Y. (1990). Türkiye Tarihi, Türk Tarih Kurumu, Ankara
- Yavuz Pakih, E. (2025). "Giresun Kapusen Kilisesi'nin Çocuk Kütüphanesine Dönüştürülmesinde Mekânsal Adaptasyon ve Kültürel Sürdürülebilirlik", *International Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 12(58):2458–2467.
- Yavuz Pakih, E., & Yılmaz, S. (2025). "Social Awareness in Conservation and Re-functionalization of Architectural Heritage", *International Journal of Humanities and Art Researches*, 9(2):149–167.